

שהרי לדעת רבי אידי ואידי [פרנסה ומזונות], מוגבא גביא ממטלטלין.

דתניא: אחד נכסים שיש להן אחריות [דהיינו קרקעות, שאפשר להוציאן מן הלקוחות], ואחד נכסים שאין להן אחריות [מטלטלין] מוציאין למזון האשה ולבנות, דברי רבי. (84)

אלא מאי כוונת רבי כשאמר — "פרנסה אינה כתנאי כתובה?"

לכדתניא: האומר, המצווה בשעת מיתתו שאל יזונו בנותיו מנכסיו — אין שומעין לו. כיון שהשתעבד להן בתנאי כתובה.

אך האומר — אל יתפרנסו בנותיו מנכסיו, שומעין לו. ואין היתומים חייבים לפרנס את בנותיו. היות שהפרנסה אינה כתנאי כתובה, היות שעל זה לא השתעבד הוא עצמו, אלא חוב הוא על היתומים בלבד, כל עוד הוא עצמו לא צוה אחרת.

ולדין זה התכוין רבי כשאמר "פרנסה אינה כתנאי כתובה".

תלה ליה רב לרבי בניי חטי [שלח רב מכתב טו-א לרבי, ובין השיטים של המכתב, שאל אותו שאלה זו]:

כתובה בכך דאילו לא נתנו לה האחים פרנסה — טרפא ממשעבדי [שנוטלת נדונייתה אפילו מנכסים משועבדים, דהיינו, מקרקעות שמכרו האחים לאחר מות אביהם], ואילו תנאי כתובה לא טרפא ממשעבדי [אך למזונותיה אינה מוציאה מנכסים שמכרו האחים].

והטעם שאינה גובה למזונותיה מנכסים משועבדים — כיון שמזונות אינו חוב קצוב, תקנו חכמים שלא יוציאו מהלקוחות מפני תיקון העולם. כמבואר בגיטין. (מח ב).

אך נדוניה היא חוב קצוב, וגובה מנכסים משועבדים.

אין לומר כך —

שאם כן, מאי קא משמע לך? הא מעשים בכל יום שמוציאין מנכסים משועבדים לפרנסה, ואין מוציאין למזונות, וכמו שנתבאר. (83)

ואלא, שמא תאמר, שכונת רבי לחלק — דאילו פרנסה גביא נמי ממטלטלי, ותנאי כתובה רק ממקרקעי גביא, ממטלטלין לא גביא. כדין הכתובה עצמה שאינה נגבית אלא ממקרקעי.

אין לומר כן.

ג. אם לא בגרה ולא נישאת — יש לה פרנסה, אפילו אם התארסה. ולענין מזונות — אם התארסה קיימא לן כרב שאין לה מזונות.

83. הקשו התוספות: אולי המנהג ש"מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות", נוצר בעקבות דברי רבי הללו?

ותירצו התוספות — שרב הונא אמר את דברי רבי הללו בבית המדרש בתור חידוש.

והסתפקה הגמרא איזה חידוש השמיענו רב הונא כשהביא מימרא זו. ובזמן רב הונא כבר היה המנהג פשוט כרבי.

ואכן בתקופות מוקדמות יותר, כגון בזמן רב ורבי יוחנן, עדיין לא התפשט המנהג הפשוט כרבי, כמבואר בגמרא לקמן, שרבי יוחנן חלק על דברי רבי.

84. ואין לומר איפכא — שרק למזונות מוציאין

האחיך ששיעבדו — מהו? האם הבנות יכולות לטרוף מהלקוחות לפרנסתן או לא?

הוה יתיב רבי חייא קמיה, ישב רבי חייא לפני רבי בעת שהגיעה אליו שאלה זו, ואמר ליה, שאל רבי חייא את רבי לכוונתו של רב בשאלתו: האם מדובר שמכרו היתומים לגמרי את הנכסים, או רק שמשכנו אותם לזמן קצוב?

אמר ליה רבי: מאי נפקא מינה? הלא בין מכרו בין שמשכנו הדין הוא — שמוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות!

ומקשינן: ורב, ששאל קושיא זו, אי "מכרו" קמיבעיא ליה, נכתוב ליה "מכרו", ואי "משכנו" קא מיבעיא ליה, נכתוב ליה "משכנו"?

ומשנינן: רב תרוייהו קמבעיא ליה, וסבר — אי כתיבנא ליה "מכרו" אזי — הא ניחא אי ישלח לי רבי תשובה דמוציאין אפילו במכרו, אלמד מכאן שכל שכן אם רק משכנו לזמן קצוב, שמוציאין מיד הלוקח.

אך אי ישלח לי "אין מוציאין" — אכתי משכנו קמיבעיא לי, מה דינו.

ואי כתיבנא ליה "משכנו", הרי אי שלח לי דאין מוציאין, כל שכן מכרו.

אך אי שלח לי "מוציאין" — אכתי מכרו קא מיבעיא לי.

על כן אכתוב ליה "שיעבדו", דמשמע הכי ומשמע הכי, ויענה לי על שניהם.

ורבי יוחנן אמר: אחד זה ואחד זה [בין למזונות, ובין לפרנסה] אין מוציאין מנכסים משועבדים.

איבעיא להו [הסתפקו האמוראים]: האם לרבי יוחנן לא שמיע ליה הא דרבי, ואי שמיע ליה הוה מקבל ליה.

או דלמא, שמיע ליה, ולא מקבל ליה?

ופשטינן: תא שמע מהא דאתמר: מי שמת והניח שתי בנות ובן, וקדמה הראשונה, ונטלה עישור נכסים. ולא הספיקה שניה לגבות עד שמת הבן ונפלה הירושה לפני הבנות —

אמר רבי יוחנן: שניה ויתרה. כלומר, אינה נוטלת עישור נכסים תחילה ואחר כך חולקות בווה, אלא זו שקדמה ונישאת זכתה. ובת על הבת אין לה עישור נכסים, שהרי שתיהן שוות בירושה.

אמר רבי חנינא לרבי יוחנן: הרי גדולה מזו אמרו, שאפילו אם מכרו האחים, מוציאין מהלקוחות לפרנסה, ואין מוציאין למזונות, ואילו כאן שהנכסים בעין, את אמרת שניה ויתרה? הרי ודאי שיכולה לגבות עישור נכסים, ואחר כך יחלוקו?

ומדייקת הגמרא: ואם איתא [אם נאמר] שרבי יוחנן לא שמע את דברי רבי, נימא

ממטלטלין ולא לפרנסה.

כיון שבמזונות שהם תנאי כתובה יש יותר סברא לומר שלא יגבו ממטלטלין כמו שהכתובה עצמה אינה נגבית ממטלטלין, מה שאין כן

בפרנסה שהיא חוב רגיל אין סברא לומר שלא יגבו ממטלטלין. ואם מצינו שאף מזונות גובים ממטלטלין כל שכן שגם פרנסה נגבית ממטלטלין. רש"י. ועיין תוספות.

ליה לרבי חנינא — "מאן אמרה?" [מיהו זה שאמר "מוציאין לפרנסה"?!].

אלא ודאי, שמע רב יוחנן את דברי רבי, וחלק עליו! ולכן גם לא חזר בו מדבריו לגבי שתי בנות בעקבות קושיא זו.

ורחינן: ודלמא, לעולם לא שמייע ליה, וכי שמייע ליה קביל. ולכן לא אמר לרב חנינא — "מאן אמרה", כיון שכבר שמע וקיבל.

ושאני התם [בכל זאת סבר שאינה נוטלת עישור נכסים], משום דאיכא רווח ביתא [כיון שנוטלת מחציתם, לא ראו חכמים צורך לתקן לה שתיטול גם עישור בנוסף לכך]⁽⁸⁵⁾.

ולמעשה נשארה הגמרא בלא הכרעה בדברי רבי יוחנן.

אמר ליה רב ימר לרב אשי: אלא מעתה, שהתחדשה לנו סברת "רווח ביתא", אם אשכחה מציאה בעלמא [מצאה הבת מציאה בשוק], דאיכא רווח ביתא, הכי נמי דלא יהבינן לה עישור נכסים?!

אמר ליה: אנא [זה שאמרתי שיש ענין של] "רווח ביתא" — דוקא מהני נכסי של הירושה קאמינא. אבל אם הרויחה מנכסים אחרים, נוטלת עישור נכסים⁽⁸⁶⁾.

אמר אמימר: בת, יורשת הויא. כלומר, נוטלת את עישור הנכסים בתורת ירושה.

אמר ליה רב אשי לאמימר, לפי דבריך, אילו

בעי לסלוקה בזווי, הכי נמי דלא מצי לסלוקה [אם ירצו האחים לתת לה מעות במקום נכסים, וכי אינם יכולים לתת לה, שהרי אמרת שיוורשת היא לענין עישור נכסים כמותם?]

אמר ליה אמימר: איין? אכן אינם יכולים לסלקה בזווי.

הוסיף רב אשי ושאל: לדבריך, אי בעי לסלוקה בחדא ארעא, האם הכי נמי דלא מצי מפלק לה [אם ירצו האחים לסלקה בקרקע מסויימת לפי בחירתם, האם אינם יכולים לתת לה, שהרי יורשת היא מאביה כמותם?]

אמר ליה אמימר: איין, אכן!

רב אשי אמר: בת — בעלת חוב הויא. ונפקא מינה — שיכולים האחים לסלקה בזווי, ובחדא ארעא.

ואף אמימר הדר ביה [חזר בו מדבריו].

והראיה: דאמר רב מניומי בריה דרב ניהומי, הוה קאימנא קמיה דאמימר, ואתאי האי איתתא לקמיה, דהות קא בעיא עישור נכסים [הייתי לפני אמימר, ובאה לפניו אשה שרצתה לגבות עישור נכסים].

וחזיתיה לדעתיה, דאי בעי לסלוקה בזווי — הוי מפלק לה [ונוכתי לדעת כי לדעת אמימר אם היו האחים רוצים לסלקה בזווי היו יכולים, היות] דשמעי מאחי, דהו קאמרי לה: אילו הוה לן זווי, סליקנא בזווי. ואישתיק אמימר, ולא אמר להו ולא מידי

86. נראה מסגנון דברי רב אשי שפסק כרב יוחנן. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם. אך בירושלמי פסק כרב חנינא שהיה רבו של רב יוחנן.

85. ויש להסתפק אם היו עשר בנות יורשות, שאין להם ריוח ביתא האם גם אז נאמרה סברא זו? תוספות.

ומת רב סמא בחיי רב אשי אביו והשאיר אחריו בן, נכד לרב אשי.

ואחר כך מת רב אשי. ובאה בתו לגבות את פרנסתה ממר, אחיה, ומבנו של רב סמא, שירש את חלק אביו בירושת סבו, רב אשי.

ונטל רבינא מנכסי מר, אחיה, מקרקע בינונית ושלא בשבועה. ואילו מבנו של רב סמא, הוא גבה קרקע זיבורית, ובשבועה].

ומבואר שרק לגביה מבנו של רב סמא היה דין "גביה מיתומים", אך מאחיה היא גבתה כדין גביה רגילה של בעל חוב.

ונפשט הספק — שמוכח כי הבת הרי היא כבעל חוב על האחים.

הקדמה:

בסוגיא לעיל (נא א) נחלקו רבי ורשב"ג האם גובים לפרנסה ממטלטלין, או רק מקרקעות. ומסקינן כרשב"ג, שאין גובים אלא מקרקעות. ובענין זה נסובו דברי האמוראים לקמן:

שלה ליה רב נחמיה בריה דרב יוסף לרבה בר רב הונא זוטא מנהרדעא: כי אתיא הא איתתא לקמד, אנבה עישור נכסים אפילו מאיצטרוכלא [כשתבא אשה זו לפניך, תן לה עישור נכסים אפילו ממושב אמת הריחיים שאינו קרקע ממש, רק מחובר לקרקע, מכל מקום המחובר לקרקע, נחשב כקרקע]. אך אין גובים ממטלטלין.

[שמעתי את האחים אומרים לה — אילו היה לנו כסף היינו נותנים לך כסף, ולא קרקעות. ושתק אמימר ולא אמר כלום]. ומוכח שחזר בו מדבריו⁽⁸⁷⁾.

והשתא דאמרת בעלת חוב הויא, יש להסתפק: האם היא בעלת חוב דאבא, או דאחי?

למאי נפקא מינה? — למיגבא לבינונית שלא בשבועה, וזיבורית בשבועה.

כי אם האחים הם שחייבים לה, היא גובה מהם קרקע בינונית ובלא שבועה, כדין גביית בעל חוב בעלמא.

אך אם האב הוא שחייב לה, היא גובה מהאחים מדין "גבייה מנכסי יתומים", ואין נפרעים מנכסי יתומים אלא מקרקע זיבורית, ובשבועה.

מאי?

תא שמע מהא דרבינא אנביה גבה לברתיה עבור בתו דרב אשי, ממר, בריה דרב אשי, עישור מהנכסים מקרקע בינונית, ושלא בשבועה.

ואילו מבריה דרב סמא, בריה דרב אשי, זבורית, בשבועה.

[כך היה המעשה: לרב אשי היו שני בנים, האחד נקרא "מר", השני רב סמא, וכך היתה לו בת.

87. תם אומר לו — "שקר אתה דובר! כי לא יתחייב". שאם אין לדיין לומר כן, מה הוכיח רב מניומי משתיקתו של אמימר?! תוספות.

87. מכאן היה רגיל רבינו תם, כשהיה יושב בדין, ואחד מבצעי הדינים היה מגזם לחבירו ואומר לו — "כך וכך תתחייב בדין", היה רבינו

אמר ליה רב הונא לרב ששת תלמידו: זיל, אימא ליה, ובשמתא יהא מאן דלא אמר ליה [לך לרב ענן, ותאמר לו את מה שאני מצוה אותך לומר לו, ותהא בנידוי אם לא תאמר לו כך] (89):

א. ענן ענן, מהיכן אתה אומר להגבותה — ממוקרקעי או ממטלטלי?

ב. ושאלה נוספת יש לי אליך: ומאן יתיב בי מרויחא ברישא [מי יושב בבית האבל בראש]?

כי מנהגם היה שהאבל החשוב ביותר מבני הבית היה יושב בראש. ורצה לרמוז לו שהקפיד עליו על שזולל בו. (90)

אזל רב ששת לקמיה דרב ענן. ואמר ליה

אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא, הוה מגבינן אפילו מעמלא דביתי [מדמי שכירות הבתים]. שהיות ומקור הכסף הוא מקרקע, נחשב הוא כקרקע (88).

שלח ליה רב ענן לרב הונא מכתב, בלשון זו:

הונא חברין, שלם [חברי הונא, שלום].

כי אתיא הא איתתא לקמד, אנבה עישור נכסי [כשתבא אשה זו לפניך תן לה עישור נכסים].

כשקיבל רב הונא את המכתב, הקפיד על רב ענן שפנה אליו בלשון "הונא חברין".

הוה יתיב רב ששת קמיה [ישב רב ששת לפניו].

השכירות התברר למפרע שכל פרוטה ופרוטה היא מלוה, אבל כל זמן שלא נגמרה השכירות עדיין אין המעות מלוה. ולכן חשיבי כמקרקעי. 89. ומשמע, שכאשר עשה רב ענן את השליחות שהוטלה עליו, ניצל מן הנידוי.

והקשו התוספות, והלא נידוי על תנאי חל אפילו אם לא יתקיים התנאי, כמבואר במסכת מכות (יא' ע"ב) לגבי יהודה שאמר ליעקב — "אם לא אביאנו אליך, וחטאתי לך כל הימים", ובכל זאת היה בנידוי, למרות שהחזיר את בנימין, ואם כן מדוע כאן לא היה רב ענן בנידוי?

ותרצו — הני מילי בתנאי שאינו ביד המנודה לקייצו, כמו ביהודה, שלא ידע האם יצליח להחזיר את בנימין, ושמא יגנבוהו בדרך, או שמא יטרפנו אריה, ולכן היה מנודה בכל אופן. אבל בתנאי שיכול לקיימו אינו מנודה.

90. והריב"ש באר באופן אחר — שהיה האבל יושב בראש השלחן. כמבואר בהמשך הגמרא,

88. דנו התוספות — איך מדובר, אם בשכירות שיקבלו על הבתים מכאן ולהבא, פשיטא שגובה, כיון שמקרקעי נינהו, ואם מדובר בשכירות שגבו כבר על הבתים בעבר, מדוע תגבה אותה, הלא כעת המעות הן מטלטלין?

ותירצו — מדובר כשהשכירו את הבית לשנה, ועמד בו השוכר חצי שנה, ואף על פי שכבר נתחייב על מה שעמד בבית, גובה ממנו, ולא חשיב מטלטלין, כיון דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף.

ובקצות החושן (סימן צה' סק"ה) הקשה — הרי קיימא לן, שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, כלומר — שמתחילת השכירות הוי כל פרוטה ופרוטה מלוה, אלא שזמן הפרעון אינו אלא לבסוף, ואם כן לכאורה על מה שעמד בקרקע כבר נתחייב במעות, והוי כמטלטלין, ומדוע גובה מהן?

ולכן כתב — דאף על גב שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, אין זה אלא שכשנגמרה

בלשון כזאת, כדי שלא יקפיד עליו רב ענן:

מר — רבה, ורב הונא — רביה דרבה. ושמותי שמית מאן דלא אמר ליה. ואי לאו דשמית, לא הוה קאמינא! [אתה הוא רבי, ורב הונא הוא רבך. וציוה עלי רב הונא בשמתא לומר לך דברים אלו, ואילולי שציווני לעשות זאת בשמתא, לא הייתי אומר אותם, וכך שלח אותי לומר לך]:

א. ענן, ענן! ממקרקעי או ממטלטלי?

ב. ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא.

אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא, ואמר לו: "הזי מר, היכי שלח לי רב הונא [יראה מר, כיצד שלח אלי רב הונא]:

ראשית, הוא פנה אלי בשמי, בלי שיקרא לי "רב", "ענן ענן", שהוא לשון זלזול.

ועוד, שאלתו בדבר מי שיושב בראש בבית "מרזיחא", דשלח לי — לא ידענא מאי ניהו? [אינני יודע מה היא משמעותו]!

אמר ליה מר עוקבא לרב ענן: אימא לי איזי:

ב-טו גרפא דעובדא היכי הוה [אמור לי ידידי, מה היה גוף המעשה]?

אמר ליה רב ענן: הכי והכי הוה מעשה.

אמר ליה מר עוקבא: וכי אתה, שהינך גברא דלא ידע מאי ניהו "מרזיחא", שלח ליה לרב הונא "הונא חבריך"? [אדם שאינו יודע מהו "מרזיחא" יכול לשלוח לרב הונא שאלה, ולפתוח בה בלשון "הונא חבריך"?].

מאי "מרזיחא"? — אבל.

דכתיב (ירמיהו ט"ז) "כה אמר ה', אל תבא בית מרזח ואל תלך לספוד". וגומר. ובית מרזח פירושו בית האבל.

ואגב שהובא ענין "אבל", הביאה הגמרא מימרא נוספת הקשורה לאבל:

אמר רב אבהו: מניין לאבל שמיסב בראש?

שנאמר (איוב כ"ט) "אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד, כאשר אבלים ינחם".

ומקשינן: "ינחם" אחרים משמע? כלומר, שלא האבל הוא המיסב בראש, אלא מי שמנחם אותו יושב בראש?

אמר רב נחמן בר יצחק: ינחם כתיב [בקובץ תחת הנון], והיינו האבל עצמו.

מר זוטרא אמר, מהכא יש ללמוד שהאבל יושב בראש:

דכתיב [עמוס ו] "וסר מרזח פרוחבים".

ודרשינן הכי: מר זוח — מי שנפשו מרה, ודעתו זחה עליו, דהיינו אבל, הוא נעשה "שר" לפרוחבים. שהוא יושב בראש, אפילו כאשר גדולים ממנו באים לנחמו.

ומסקנת הסוגיא:

אמר רבא: הלכתא, גובים רק ממקרקעי, ולא ממטלטלי —

ורצה לרמוז לו — שכשם שאין האבל יושב בראש מחמת חשיבותו, כך לא נתמנה רב ענן לראש עירו מחמת חשיבותו.